

Peter Versteeg

Geweld en verlossing

Calvaire als passiefilm

De aankondiging in 2005 van de film *Calvaire*, van de Waalse regisseur Fabrice du Welz, als een mix tussen *Psycho*, *Deliverance*, *The Texas Chainsaw Massacre* en Mel Gibson's *The Passion of the Christ*, trekt meteen de aandacht.¹ *Calvaire* is een zogeheten 'fantastische' film waarin verschillende genres gecombineerd worden, m.n. het zwarte sprookje en horror.² Opvallend zijn daarnaast in deze film de verwijzingen naar het lijden van Christus. In het Frans heeft *Calvaire* een dubbele betekenis, nl. 'wegkruis' en 'beproeving'.³ Al met al is *Calvaire* geen eenduidige film, maar zeker wel een ongemakkelijke film, dat wil zeggen een film die een ongemakkelijk gevoel geeft.

Juist omdat het hier om een genreoverschrijdende film gaat, zijn verschillende interpretaties mogelijk. Een religiewetenschappelijke benadering kan al gauw de fout maken een film als volstrekt religieus verhaal te exegetiseren, waarmee in feite een theologische betekenis wordt opgedrongen aan het verhaal. Niet zelden worden culturele verschijnselen hierdoor overvraagd en geannexeerd door een religieuze duiding. Er is echter ook een benadering waarbij thema's vergeleken kunnen worden met noties uit religieuze tradities, wanneer die thema's daar aanleiding toe geven. Zodra beelden of gedachten verwijzen naar andere verhalen, is het gerechtvaardigd om naar de betekenis van deze verwijzing te kijken.⁴ Deze benadering kent zodoende meer ontvankelijkheid voor de eigenheid van betekenissen in een verhaal. Het is deze benadering die ik volg in mijn bespreking.

Het verhaal

De hoofdpersoon in de film is Marc Stevens, een rondreizende entertainer met geluidsband. We maken kennis met hem in een tehuis voor ouderen, waar hij vlak voor kerst op bezoek is voor een optreden. Zijn niet helemaal zuiver gezongen popchansons maken veel los bij de senioren. Bij sommigen gaat de bewondering zover dat zij hun handen niet thuis kunnen houden. Op weg naar een kerstgala

in het zuiden, verdwaalt hij met zijn artiestenbusje in een nachtelijke bos en krijgt hij panne. Boris, een plaatselijke bewoner die op zoek is naar zijn hondje Bella, begeleidt de zanger naar een hostel, waar hij zijn intrek neemt. Bartel, de herbergier, zal de volgende dag naar het busje kijken. Die ochtend vertrekt Marc voor een wandeling in de omgeving, waar hij op de bestiale praktijken van de lokale mannen stuit. Ondertussen repareert Bartel de motor niet, maar breekt het busje open en neust door de spullen van de artiest. Bij de avondmaaltijd vertelt Bartel over Gloria, zijn vrouw die bij hem wegging. Hij dringt er bij Marc op aan dat hij een chanson voor hem zingt, waar deze na enige aarzeling op in gaat. De dag daarop ontdekt Marc dat er is ingebroken in zijn busje en dat de accu is verwijderd. Als hij even later naar zijn kamer gaat, begint Bartel het busje te slopen en te besprenkelen met benzine. Marc protesteert, maar wordt door Bartel tegen de grond geslagen. 'Wilde je weer gaan?' Het is niet de bedoeling dat Stevens uit Auberge Bartel vertrekt.

Terwijl Stevens knock-out op de grond ligt, trekt Bartel hem een jurk aan. De herbergier behandelt de zanger met een tondeuse en maakt hem bewust lelijk, zodat hij niet de aandacht van anderen trekt. Langzaam verandert Marc in Gloria. 'Gloria' wordt aan het echtelijke bed gebonden en die nacht slapen zij samen.

De volgende dag vertrekt het stel met de tractor naar het bos om een kerstboom te zoeken. 'Gloria' probeert te ontsnappen, maar loopt in een strik. 'Gloria' wordt teruggevoerd met de tractor, vanuit het bos bespied door de lokale mannen. Thuisgekomen nagelt Bartel zijn hervonden vrouw aan een balkenconstructie in de stal. De herbergier is op zijn hoede. Ook voor de dorpelingen is Marc niet zomaar een gast. Dreigend vraagt Bartel hen om hem met rust te laten. 'Wie zegt dat ze jouw vrouw is?', zegt Robert, een van de mannen.

Het kerstmaal breekt aan. Boris komt langs met een kalfje en vertelt dat zijn hondje Bella terug is. Nu zowel 'Bella' als 'Gloria' terug zijn is de familie weer compleet. Alles zal weer zijn zoals het vroeger was.

Plotseling weerklinkt een schot. Het huis wordt overvallen door Robert en de andere dorpelingen, Boris en Bartel worden neergeschoten. Dan eist Robert van 'Gloria' een lied en vraagt, beschuldigend, waarom ze is terug gekomen. 'Ik ben Gloria niet', zegt ze. Een van de mannen probeert 'Gloria' te verkrachten. In de consternatie weet het slachtoffer te ontkomen, waarna de mannen naar haar op jacht gaan. 'Gloria' rent door een landschap dat langzaam verandert in een doods en mistig moeras. Vanaf een bepaald punt besluit Robert alleen verder te gaan. 'Gloria' passeert een kruisbeeld. Wanneer Robert haar bijna heeft bereikt krijgt het moeras hem te pakken en zinkt hij langzaam weg. Opnieuw vraagt hij waarom 'Gloria' is teruggekomen. 'Zeg dat je van me gehouden hebt.' En voordat Robert wegzakt in de modder spreekt 'Gloria' de woorden: 'Ik heb van je gehouden'.

Op dat moment breekt het zonlicht door en horen we sinistere vioolklanken. We zien het landschap opeens door de ogen van de hoofdpersoon. Hij is ontsnapt.

Een passieverhaal

Het eerste beeld van Calvaire is belangrijk voor de rest van de film. We zien hoe crooner Marc Stevens zich voor de spiegel opmaakt voor de show. Hij wordt tijdelijk iemand anders. Een herinnering aan liefde en intimiteit, ja, zelfs een belichaming van dat verlangen. Het verlangen blijft echter niet beperkt tot de relatie publiek en performer, het is geen melancholische act waarvan de toeschouwers weten dat zij eruit zullen ontwaken. Ook buiten het podium, na het afschminken,

is de artiest een voorwerp van begeerte. Hij lijkt volledig overgeleverd aan de projectie van anderen die hem willen toe-eigenen en schenden. De hoofdpersoon is een lijdelijke mens, een fatalist, iemand die nauwelijks voor zichzelf opkomt en zijn hele identiteit kwijt raakt vanwege de lusten van anderen. Misschien is hij wel een masochist, denkt de kijker ongemakkelijk, wanneer hij het idee krijgt dat Marc zelfs genot beleeft aan de martelingen. Vanwege de schetsmatige maar onmiskenbare verwijzingen naar het lijdensverhaal komt de vraag op of de hoofdpersoon bedoeld is als Christusfiguur. Duidelijk is dat de regisseur graag met deze verbeelding speelt. Dit levert interessante nieuwe beelden op. Opvallend is dat in Calvaire nauwelijks sprake is van identificatie met een lijdende figuur. Het is identificatie van de weeromstuit, omdat de andere personen nog weerzinwekkender zijn dan het slachtoffer. De hoofdpersoon is intens zielig, maar op een manier die wij niet onder ogen durven komen en die alleen maar schaamte oproept. Om die reden kan de lijdende figuur ook geen verlosser zijn, want hij wekt geen vertrouwen of hoop bij de mensen om hem heen. Hij kan alleen op een verdraaide manier verlossing schenken, nl. door miskend en misbruikt te worden. Zijn belagers vinden door zijn lijden geen verzoening met een situatie van afwezigheid (van de verdwenen echtgenote/ minnares Gloria). Het lijden van de hoofdpersoon dient slechts als een geforceerde manier om een orde te herstellen. Het gaat hierbij alleen om bevrediging van lusten. De lege plek moet gevuld worden door dat wat afwezig is, een vervulling die alleen door geweldadige fantasie teweeg wordt gebracht. De frustratie en het verdriet om haar afwezigheid zijn zo ondraaglijk dat Gloria wel moet terugkeren.⁵ Het belang van alle partijen is om Marc/Gloria te bezitten en te beheersen. Zo wordt Marc een gevangene van de blik van zijn toeschouwers, die hem letterlijk hardhandig kneeden tot datgene wat men koste wat kost wil hebben.

Vreemd en fascinerend in Calvaire is de manier waarop de hoofdpersoon zijn totale eigenheid verliest, tot object wordt maar daarmee tegelijkertijd aan kracht wint. Want uiteindelijk zijn het de woorden 'ik heb van je gehouden' waarmee 'Gloria' absolutie schenkt aan haar vervolger Robert, echter alleen door haar identiteit volledig in te leveren. Dit is wellicht het meest intrigerende moment uit de film, waarin de zwakte en macht van het lijden samenkomen. Marc moet 'Gloria' worden om troost te kunnen bieden.

Realiteit en fictie

Calvaire is een film over het lijden als het fixeren van de ander, waardoor hij is overgeleverd aan de misvorming van een ander mens. De fixatie heeft geen ander

doel dan iemand in een rol gevangen te houden waarin hij volledig aan je fantasie beantwoordt. Er is dan ook geen werkelijke verlossing in Calvaire, behalve de verlossing van een werkelijkheid die niet verdragen wordt, door haar letterlijk en figuurlijk geweld aan te doen. Een echte passiefilm is Calvaire niet, daarvoor blijven de hints te associatief en onsamenhangend. De film biedt echter wel een eigen kijk op het lijden, een kijk zonder illusies, zonder plotselinge uitredding. De lichtpuntjes zijn schaars geworden, maar is dat niet onze realiteit? Misschien kunnen we deze gedachte beter verdragen in de vorm van een absurde en ongemakkelijke horrorfictie.

Dr. Peter Versteeg is projectcoördinator van VISOR, Vrije Universiteit Amsterdam, en redactielid van Theologisch Debat.

Noten

1. *Calvaire*. Regie: Fabrice du Welz, 2004. Een samenvatting van deze film is na te lezen op *The Internet Movie Database*: <http://www.imdb.com> (toegang: 13 januari 2009). In 2005 won de regisseur met *Calvaire* een belangrijke prijs op het Amsterdam Fantastic Film Festival.
2. De associaties met bovengenoemde films blijven vooral associaties. Fabrice du Welz noemt in interviews wel de invloed van de *The Texas Chainsaw Massacre*.
3. Calvaria is de Latijnse vertaling van Golgotha in de Vulgaat.
4. Een voorbeeld van deze aanpak, vanuit een duidelijk theologisch perspectief, is Gerard Loughlin, *Alien Sex: The Body and Desire in Cinema and Theology*, Blackwell Publishing, Malden, 2004.
5. Zoals de bewoners van het ouderentehuis terug willen keren naar de verloren liefde en een verdwenen hondje terugkeert als kalfje.